

پیشگفتار

قانون مدنی ایران یکی از مجموعه‌های ارزشمند حقوقی است که از اعتبار احکام، درستی عبارات و اصطلاحات، تنوع موضوعات و فروع و جامعیت نسبی برخوردار است، ولی تمام مقررات مدنی در این مجموعه (مجموعه مصوب ۱۳۰۷، ۱۳۱۳ و ۱۳۱۴) گرد نیامده و گذشت زمان طولانی سبب شده است که برخی از فروع و شاخه‌های آن کارایی خود را از دست بدهند؛ به همین دلیل پیوندهای گوناگون و جدیدی بر پیکر آن خورده است. این پیوندها، که در قالب قوانین گوناگون به تصویب قانونگذار رسیده و در مجموعه‌های دیگر منتشر شده است، برخی متناسب و سازگار و پاره‌ای ناهماهنگ و شکست خورده‌اند. ولی گردآوری و شناخت تمام آنها برای استفاده آسان از قوانین مدنی ضروری و گریزناپذیر است.

گرچه شیوه نویسندگان قانون مدنی قابل تحسین است و کار ارزنده‌ای را ارائه کرده‌اند، ولی کار آنان بی‌عیب و نقص نیست. در بعضی موارد سکوت کرده‌اند و حکم برخی از مواد قانونی را مجمل یا مبهم بیان کرده‌اند. وجود عبارات و اصطلاحات مجمل و مبهم درک و فهم آن را مشکل کرده است و گاه سبب می‌شود که از یک ماده قانونی یا یک اصطلاح حقوقی تفسیرهای مختلف و حتی برداشتهای متضاد و مغایر شود. قانونگذاران بعدی نیز به تدریج در برخی از مواد قانون مدنی اصلاحاتی کرده و اغلب به جای رفع اشکال موضوع را دشوار و تفسیر آن را پیچیده‌تر کرده‌اند. بی‌شک دیگر منابع حقوق مانند رویه قضایی، نظرات حقوقی و فتاوی معتبر فقیهان سهم قابل توجهی در درک مفاهیم قانون مدنی و رفع ابهامات آن دارد.

در کتاب حاضر با استفاده از روشهای مناسب نگارشی، آراء و نظریات رسمی مراجع قضایی و حقوقی و همچنین اندیشه‌های فقهی و حقوقی به صورت فشرده در توضیح مواد قانونی ذکر شده است که به نظر می‌رسد برای کلیه استادان، دادرسان دادگاهها، وکیلان دادگستری، دانشجویان و کارشناسان حقوقی مفید باشد و بسیاری از نیازهای ایشان را برطرف سازد. اهداف، ویژگیها و شیوه تحقیق، متناسب با شیوه کتاب برای استفاده فوری و آسان به ترتیب ذیل تلخیص و طبقه‌بندی می‌شود:

الف) اهداف تحقیق و استفاده کنندگان آن

این طرح تحقیقی که اکنون به صورت کتاب در اختیار خوانندگان گرامی قرار گرفته است برای نیل به اهداف اساسی ذیل تهیه و تدوین شده است:

۱. الگو سازی و طرح ایده تحقیقاتی. این کار هر چند در این مرحله کامل نیست، ولی از آنجا که یک الگو و ایده تحقیقاتی ارائه می دهد، برای جامعه حقوقی مفید و مؤثر است؛ زیرا علاوه بر تکمیل این اثر در آینده به مؤلفان جوان یک الگوی جدیدی ارائه می دهد تا با الهام از آن بتوانند در زمینه های مختلف (حقوق تجارت، حقوق جزا و دیگر رشته های حقوقی) طرحهای مشابهی را انجام دهند.

۲. شناسایی مبانی و منابع قانون مدنی. بی شک تدوین کنندگان قانون مدنی از منابع فقهی و گاه از حقوق خارجی (فرانسه و بلژیک) برای تدوین قانون مدنی بهره برده اند و تا کنون در کتابهای مختلف از این منابع جسته و گریخته نام برده شده است، ولی هیچ وقت در یک مجموعه منابع اصلی نشان داده نشده است. یکی از اهداف مهم این طرح تحقیقی نشان دادن متونی است که قانونگذار به طور گسترده از آنها استفاده کرده است. به طوری که گاه مواد قانونی ترجمه کامل و دقیق یک متن فقهی یا قانون خارجی است. جالب آن است که در برخی موارد مثالها نیز همان مثالهایی اند که در کتابهای فقهی آمده است. این مجموعه به قانونگذار جدید و محققان کمک می کند که منابع مورد استفاده را بشناسند و از این طریق به تاریخ حقوق پی ببرند و قوت و ضعفها را بشناسند تا بتوانند آگاهانه در تکمیل یا اصلاح آنها گام بردارند.

۳. دسترسی سریع و آسان به مبانی و منابع معتبر قانون مدنی. برای فهم دقیق مواد قانونی دانستن مبانی آنها لازم است و در مواردی باید به منابع معتبر فقهی رجوع کرد (ر.ک.:: اصل ۱۶۷ قانون اساسی). این ضرورت برای دادرسان دادگاهها در فهم مواد قانونی و استنباط درست از آنها برای صدور حکم صد چندان است. آنان برای دسترسی سریع و آسان به مبانی و منابع معتبر قانون مدنی نیاز به یک مجموعه جامع و قابل دسترس دارند. اندیشمندان، استادان، وکیلان دادگستری و دانشجویان نیز از داشتن چنین مجموعه ای بی نیاز نیستند؛ چه آنان با در اختیار داشتن این مجموعه می توانند سریع و آسان به مبانی قانونی پی ببرند و منابع آن را یکجا در اختیار داشته باشند.

۴. رفع ابهام و اجمال از مواد قانونی در موارد سکوت قانونگذار و اجمال مواد قانونی و نشان دادن فتاوی معتبر در این موارد (اصل ۱۶۷ قانون اساسی). هدف این مجموعه شناسایی موارد سکوت، مواد مجمل و مبهم و رفع اجمال و ابهام از قوانین است. شارحان و نویسندگان حقوقی نیز در این راه گامهای اساسی برداشته اند و کتابهای مفصلی را تدوین و منتشر کرده اند. رجوع به این

کتابها بسیار مفید است و مطالعه آنها به جامعه حقوقی توصیه می‌گردد. با وجود این همیشه و همه‌جا نمی‌توان آن همه کتاب را در اختیار داشت، بنابراین در این مجموعه سعی شده است از تمام مواد قانون مدنی رفع اجمال و ابهام شود تا بتوان با تهیه آن کتابی در اختیار داشت که مزایای چندین کتاب را یکجا داشته باشد.

۵. ارائه یک مجموعه مختصر و کامل از قوانین و مقررات مدنی. قانون مدنی ایران، تمام مقررات مدنی را در بر ندارد؛ برای مثال بعضی از مقررات مربوط به مسئولیت مدنی در قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و برخی از آنها حتی در قوانین جزایی (قانون مجازات اسلامی) و دیگر مصوبات مجلس است. دادرس و محقق باید برای یافتن احکام مجموعه‌های مختلف را یکجا داشته باشد و به تمامی آنها اشراف پیدا کند. در این مجموعه تمام مقررات مدنی گردآوری شده است و مواد مرتبط قانون مدنی نیز به همدیگر ارجاع شده‌اند.

ب) ویژگیهای تحقیق

مهم‌ترین ویژگیهای این تحقیق از قرار ذیل است:

۱. تفسیر قانون مدنی از طریق آراء و نظریات رسمی. در این تحقیق مواد قانونی از طریق آراء و نظریات رسمی تفسیر شده است و این ویژگی، آن را از دیگر کتابهای تفسیری و شرحهای قانون مدنی ممتاز می‌کند. خصیصه مذکور از چند جهت اهمیت و ارزش این کتاب را بیشتر می‌کند: اولاً، شناخت آراء و نظریات قضات عالی‌رتبه، دست‌اندرکاران صاحب‌نظر قضایی، قانونگذاران و نظارتی در فهم و استنباط درست قوانین از هر جهت کلیدی و با ارزش است؛ چه در بسیاری از موارد نظریات مذکور صحیح و قابل قبول است؛ ثانیاً، بدون شناخت برخی از این نظریات نمی‌توان مفهوم صحیح قانون لازم‌الاجرا را دریافت؛ برای مثال کسی که از آراء وحدت رویه و نظریه‌های شورای نگهبان آگاه نباشد، قانون لازم‌الاجرا را نشناخته است؛ ثالثاً، دانستن نظر دادرسان و قضات عالی‌رتبه به‌ویژه آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور و نظریات شورای نگهبان برای درک صحیح مفهوم مواد قانونی لازم و ضروری است؛ چه این اشخاص و مراجع با توجه به تجربه و تخصصی که دارند نوعاً نظریات درستی را ارائه می‌کنند. به‌علاوه در هر صورت نظر آنان برای محاکم لازم‌الاتباع است. رابعاً، در این کار تحقیقی آراء و نظریات معتبر فقهی و اندیشه‌های اندیشمندان و دانشمندان حقوق پس از آراء رسمی و لازم‌الاجرا ذکر شده است. این شیوه به راحتی زمینه مقایسه نظریات و آراء را فراهم می‌کند و برای محققان و به‌ویژه قانونگذار فرصت مناسبی برای تحقیق و بررسی پدید می‌آورد.

۲. منبع‌شناسی و مستندسازی. از ویژگی‌های بارز این کتاب منبع‌شناسی و مستندسازی آن است؛ بنابراین تلاش شده است که: اولاً، منابع و مستندات قانون مدنی (فقه یا حقوق خارجی) شناسایی و معرفی شود تا راهنمای مفیدی برای محققان و جامعه حقوقی باشد؛ ثانیاً، تا حد امکان از منابع دست اول و قابل اعتماد استفاده شود؛ ثالثاً، برای قسمت اعظم مواد قانونی مستندسازی و منبع‌شناسی شود؛ رابعاً، از منابعی استفاده شود که در کتابهای مشابه از آنها استفاده نشده است. موضوع و محتوای تحقیق و شیوه اجرای آن، در شروع کار، به گواهی اسناد مکتوب یکی از مراکز دانشگاهی، کاملاً منحصر به فرد و ابتکاری بود. طرح موضوع با برخی ناشران و طولانی شدن زمان اجرای آن سبب شد که در سالهای اخیر فعالیتهای مثبتی در توضیح و تبیین مواد قانون مدنی صورت بگیرد که هر یک به نوبه خود قابل تقدیر است، ولی در این کار تحقیقی برای نخستین بار از مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام، نظریات شورای نگهبان، آراء وحدت رویه دیوان عدالت اداری، آراء شورای عالی ثبت و نظریات مشورتی اداره حقوقی وزارت دادگستری، به‌ویژه فتاوی معتبر و حقوق خارجی برای تفسیر و تبیین قانون مدنی به طور گسترده بهره‌برداری شده است، در صورتی که در کتابهای دیگر فقط به بعضی از آراء وحدت رویه و دادگاهها به صورت محدود اشاره شده است.

۳. ارائه تفسیر موجز و مختصر و در عین حال حاوی نکات متعدد. شرح و تفسیرهایی که تا کنون بر قانون مدنی نگاشته شده بسیار مفصل‌اند و بر دهها جلد کتاب بالغ می‌شوند و چون رجوع به این کتابها برای دادرسان و وکلا با توجه به نوع کار آنان بسیار مشکل و دور از انتظار است، لازم بود که در یک جلد به صورت موجز و مختصر تمام مواد قانونی تفسیر شود.

۴. ارائه متن اصلاح شده و قابل اعتماد. تا آنجا که امکان دارد مؤلفان تلاش کرده‌اند که متنی اصلاح شده و قابل اعتماد ارائه کنند. از یک طرف تمام اصلاحات انجام شده در مواد قانونی به‌ویژه آخرین اصلاحات در متن کتاب آمده است. از طرف دیگر اشکالات عبارتی و ادبی برطرف شده است. بدین منظور چاپهای مختلف قانون مدنی و شرحهای معتبر از نویسندگان متعدد مطالعه و بررسی شده و بدین سان متنی اصلاح شده و قابل اعتماد فراهم آمده است.

۵. ذکر آراء و نظریات به ترتیب اهمیت و اعتبار. آراء و نظریات به ترتیب اهمیت و اعتبار عبارت‌اند از: مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام، نظریات شورای نگهبان، آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور، آراء وحدت رویه دیوان عدالت اداری، آراء شورای عالی ثبت، آراء اصراری، نظریات مشورتی اداره حقوقی وزارت دادگستری و نظریات حقوقی، آنگاه فتاوی معتبر و حقوق خارجی مورد توجه قرار گرفته‌اند و به ترتیب مذکور ذیل مواد قانونی آمده‌اند.

۶. کد گذاری خاص و راهنماهای مختلف. شیوه ابتکاری و بی نظیر این کتاب در کد گذاری سبب شده است که بر حجم آن بی مورد افزوده نشود و وسیله استفاده آسان و سریع خوانندگان را فراهم آورد. به علاوه تهیه چند راهنمای الفبایی و موضوعی برای کتاب کارایی آن را بیشتر کرده است.

۷. پیشنهاد برخی از عناوین و موضوعات جدید. یکی از اشکالات قانون مدنی ایران آن است که موضوعات جدید در آن دیده نمی شود حتی بعضی از عنوانهای مشهور مانند سر قفلی، تفسیر قانون، تغییر اوضاع و احوال در آن جای ندارد. در این کتاب برای این عنوانها جای مناسب باز شده است و آراء مربوط به آنها در ذیل همان عنوان قرار داده شده است. این ابتکار به قانونگذار کمک می کند که در این زمینه ها به قانونگذاری پردازد و خوانندگان و محققان نیز به نوبه خود از آن بهره مند می شوند.

۸. گردآوری قوانین و مقررات مرتبط با قانون مدنی و ارجاع مواد به یکدیگر. از دیگر ویژگیهای مهم این کار موارد ذیل است: اولاً، کلیه قوانین مرتبط با مواد قانون مدنی از مجموعه های مختلف انتخاب و به آنها اشاره و استناد شده است؛ بنابراین دارندگان این کتاب یکجا تمام قوانین مدنی را در اختیار دارند. ثانیاً، مواد قانون مدنی به یکدیگر ارجاع شده است. استفاده از قانون مدنی بدون دانستن ارتباط مواد آن ممکن نیست، بنابراین مؤلفان در این باره نیز اقدام کرده اند و مواد مرتبط با هم را به یکدیگر ارجاع داده اند.

۹. ذکر تمام یا قسمتی از آراء و نظریات. بر اهل فن پوشیده نیست که همیشه در تمام یک رأی از ابتدا تا انتها به یک ماده قانونی استناد نمی شود بلکه ممکن است در بخشهای مختلف آن به مواد متعددی استناد شود، به علاوه در بیشتر موارد در قسمتهایی از رأی هیچ گونه استدلالی دیده نمی شود و آوردن تمام یک رأی در ذیل مواد قانونی همیشه نه مفید است و نه لازم؛ بنابراین در این کار تحقیقی سعی شده است که قسمتهای استدلالی و مستند آراء پس از مطالعه کامل رأی و مشورت در ذیل مواد مرتبط ذکر شود. ناگفته نماند که گاه عبارت یا بخشی از یک رأی و گاه تمام آن در ذیل مواد قانونی آورده شده است و بدین منظور مؤلفان جلسات مستمر و متعددی را تشکیل داده اند.

ج) شیوه تحقیق

طرح تحقیقاتی این کتاب چند سال پیش تهیه و به دو نفر از دوستان پیشنهاد همکاری شد و مورد استقبال آنان واقع گردید. حدود یک سال کتابها و منابع اصلی در جلسات مشترک مورد مطالعه قرار گرفت و رأی یا نظر متناسب با مواد قانونی از متن اصلی استخراج و فیش برداری شد. در این

مرحله آراء دادگاهها و مراجع قانونی (آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری، آراء شورای عالی ثبت و آراء اصراری دیوان عالی کشور)، نظریات رسمی (نظریات شورای نگهبان و نظریات مشورتی اداره حقوقی)، مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای عالی انقلاب فرهنگی و اندیشه‌های حقوقی (نظریه‌های حقوقی استادان و حقوقدانان) مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

برای نوشتن یک یا چند سطر، چندین صفحه به دقت مطالعه، بحث و بررسی شد و از یک رأی یا مذاکره مفصل نتیجه و چکیده آن، که برای رفع اجمال یا تفسیر مواد قانونی ضروری به نظر می‌رسید، انتخاب و فیش برداری گردید؛ به طوری که گاه، حاصل کار یک جلسه دو ساعته از سه یا چهار فیش کوتاه و مختصر تجاوز نمی‌کرد. این شیوه به‌طور مستمر هر هفته یک بار و به مدت یک سال ادامه پیدا کرد. به پیشنهاد مجری طرح و برای پیشرفت کار مقرر گردید نخست تمام منابع اصلی تحقیق شناسایی، گردآوری و بین اعضا تقسیم و آنگاه فیش برداری آغاز شود. فیشها در جلسات مشترک هفتگی مورد بحث و بررسی قرار می‌گرفت. برخی از یادداشتها کنار گذاشته و برخی از آنها با جرح و تعدیل پذیرفته می‌شد. برای تکمیل بخش اندیشه‌های حقوقی و رسیدن به اهداف طرح در بخش شناسایی و تبیین مبانی و منابع قانون مدنی، بر روی کتابهای فقهی و حقوقی و حقوق خارجی تحقیقات وسیعی شد و تلاشها به انجام رسید. در این بخش از کار، یکی از همکاران طرح به شهرستان منتقل شد و نتوانست در جلسات مشترک شرکت کند؛ بنابراین ناگزیر مجری طرح (دکتر قاسم‌زاده) با همکاری یکی از اعضا (دکتر ره‌پیک) کار را ادامه دادند و بخش تکمیلی اندیشه‌های حقوقی را ویرایش و جرح و تعدیل کردند و با کدگذاری و مرتب نمودن آراء طرح را سامان دادند و به پایان رساندند.

شکر خدای را که زحمات مشترک مؤلفان به ثمر رسید و کار با تمام سختیها در این مرحله تمام شد و برای انتشار آماده گردید.

دکتر سیدمرتضی قاسم‌زاده

راهنمای استفاده از کتاب

برای استفاده مطلوب از این کتاب، علامتهای اختصاری و کد منابع در نظر گرفته شده و هر جا که لازم بود به دیگر مواد قانونی ارجاع گردیده است. علائم و اختصارات با ترتیب خاصی گرد آمده‌اند:

الف) قوانین

ق.آ.د.گ.: قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب (در امور کیفری) مصوب ۱۳۷۸
ق.آ.د.م.: قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹

ق.ا.: قانون اساسی

ق.ا.ا.م.: قانون اجرای احکام مدنی

ق.ا.ح.: قانون امور حسبی

ق.ح.خ.: قانون حمایت خانواده

ق.ت.: قانون تجارت

ق.م.: قانون مدنی

ق.م.م.: قانون مسئولیت مدنی

ق.م.ا.: قانون مجازات اسلامی

ب) آراء و نظرات

مص: مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام

عا: آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور

عد: آراء وحدت رویه دیوان عدالت اداری

ث: آراء (وحدت رویه) شورای عالی ثبت

نگ: نظرات شورای نگهبان

صر: آراء اصراری دیوان عالی کشور

اد: نظریات مشورتی اداره حقوقی دادگستری

گا: آراء دادگاهها

حق: نظریه‌های حقوقی

رس: نظریه‌های دادرسان

ترتیب استفاده از علائم

از علامتها به ترتیب مذکور و به شیوه ذیل استفاده شده است؛ شماره ردیف، علامت اختصاری، کد منبع، صفحه منبع، شماره رأی یا نظر - تاریخ.

مثال ۱. ۱. مص؛ ۳۳، ۹۵، ۶۸/۱۰/۵

مثال ۲. ۲. عا، ۱۶، ۲۵۱، ۷۱ -

۵۳/۹/۴

تفسیر قانون

۱. «تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود» (اصل ۹۸ ق.ا.).
۲. «شرح و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است. مفاد این اصل مانع از تفسیری که دادرسان در مقام تمیز حق از قوانین می‌کنند نیست» (اصل ۷۳ ق.ا.).
۳. «قاضی مکلف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد» (اصل ۱۶۷ ق.ا.).
و نیز رجوع کنید به ماده ۵۸ ق.م.ا.
۴. «هرگاه در اثر تفسیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص، ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد، در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می‌گردد» (اصل ۱۷۱ ق.ا.).
۵. «تفسیر قانون: کشف مقصود قانونگذار از طریق به کاربردن قواعد و مقررات ادبی یا منطقی یا از طریق استفاده از سوابق تاریخی». اساساً در دو مورد قانون را تفسیر می‌کنند:
  - الف) مفهوم قانون روشن نباشد.
  - ب) مفهوم قانون روشن است ولی در سعه و ضیق مدلول آن تردید باشد (ترمینولوژی حقوق، محمد جعفر جعفری لنگرودی، ش ۱۳۶۵، تفسیر قانون).
۶. برای به دست آوردن معانی الفاظ (قانون) از اصولی مانند اصالت الحقیقة، اصالة العموم، اصالة الاطلاق و قاعده مذکور در ماده ۲۲۴ قانون مدنی استفاده می‌شود (حقوق مدنی، سید حسن امامی، ج ۲، ص ۲۰).
۷. قواعد و اصول عقلی که بدون توجه به الفاظ در استنباط احکام به کار می‌رود

عبارت‌اند از: عام و خاص؛ مطلق و مقید؛ مجمل و مبین؛ منطوق و مفهوم؛ حجت؛ روح قانون و عرف و عادت مسلم (برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: حقوق مدنی، سید حسن امامی، ج ۲، ص ۲۰ - ۳۵).

۹. مقررات کیفری باید به صورت محدود و مضیق تفسیر شوند.

عبارت‌اند از: اصل برائت، استصحاب، احتیاط و تخیر (همان‌جا) (برای مطالعه بیشتر درباره اصول عملیه رجوع کنید به: اصول الفقه، الشیخ محمد رضا المظفر، ج ۳ و ۴ در یک جلد، ص ۲۶۷ به بعد).

۸. موضوعاتی که در استنباط احکام از مواد قانونی می‌تواند ما را راهنمایی کند

مقدمه

در انتشار و آثار و اجرای قوانین به طور عموم*

- ماده ۱ (مصوب ۱۳۷۰/۸/۱۴). مصوبات مجلس شورای اسلامی و نتیجه همه پرسی پس از طی مراحل قانونی به رئیس جمهور ابلاغ می شود. رئیس جمهور باید ظرف مدت پنج روز آن را امضا و به مجریان ابلاغ نماید و دستور انتشار آن را صادر کند و روزنامه رسمی موظف است ظرف مدت ۷۲ ساعت پس از ابلاغ منتشر نماید.
- تبصره (مصوب ۱۳۷۰/۸/۱۴). در صورت استنکاف رئیس جمهور از امضا یا ابلاغ در مدت مذکور در این ماده، به دستور رئیس مجلس شورای اسلامی، روزنامه رسمی موظف است ظرف مدت ۷۲ ساعت مصوبه را چاپ و منتشر نماید.^(۱)
۱. امضای رئیس جمهور جنبه اعلامی دارد و به معنی تأیید یا تصویب قانون مصوب مجلس (که به تأیید شورای نگهبان رسیده است) نیست، ولی رئیس جمهور می تواند از امضای قوانینی که تشریفات قانونگذاری در آنها رعایت نشده است خودداری کند (ر.ک.: اصل ۱۲۳ قانون
- اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۲. استنکاف رئیس جمهور به اعتبار قانون معتبر لطمه ای وارد نمی کند و وظیفه رئیس جمهور در ابلاغ قانون به رئیس مجلس و اگذار شده است.
- ماده ۲ (مصوب ۱۳۴۸/۸/۲۹). قوانین ۱۵ روز پس از انتشار در سراسر کشور لازم الاجرا است مگر آنکه در خود قانون ترتیب خاصی برای موقع اجرا مقرر شده باشد.^(۲)
۱. نگ؛ ۲۹، ص ۲۳۶: [با احراز جهل پیشنهاددهنده به ترتیب مقرر در آیین نامه معاملات سازمان قند و شکر مبلغ دریافت شده به او مانعی ندارد].
۲. اد؛ ۲۶، ۴۳۳، ۷/۲۵۳ - ۵۹/۴/۲۱:
- [تصویبنامه هایی که وضع قاعده، حق و تکلیف می نماید در حکم قانون بوده و به ملاک ماده ۲ قانون مدنی پانزده روز پس از انتشار لازم الاجرا خواهد بود ولی تصویبنامه هایی که صرفاً جنبه اداری داشته باشد از قاعده فوق مستثنا بوده و از تاریخ تصویب و ابلاغ آن قابل اجراست].

در مورد دعاوی که در حال حاضر در محاکم مطرح رسیدگی است نیز اعمال می‌گردد.]
 ۲. رجوع کنید به: ذیل ماده ۲۲۸ قانون مدنی.

۳. عا؛ ۱۶، ۲۵۱، ۷۱ - ۵۳/۹/۴: [با توجه به ماده ۴ قانون موجر و مستأجر مصوب تیرماه ۱۳۵۶، کلیه دعاوی تعدیل مال الاجاره که قبل از وضع و اجرای این قانون در دادگاهها اقامه شده و منتهی به صدور حکم قطعی نگردیده باید براساس قانون جدید تعقیب شود، هر چند کارشناسان مربوط نسبت به تعیین اجاره بها اظهار نظر کرده باشند.]

۴. عا؛ ۶، ۷۵، ۴۵۰ - ۶۵/۱۰/۲۵: [ماده ۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۶۱، که مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی را بر طبق قانونی قرار داده که قبل از وقوع جرم وضع شده باشد، منصرف از قوانین و احکام الهی از جمله راجع به قصاص است.]

۵. عا؛ ۶، ۱۱ و ۱۲، ۱۱ - ۶۴/۳/۲۰: [نظر به ماده ۶ قانون مجازات اسلامی متهمی که قبل از قانون تعزیرات مرتکب قتل غیر عمدی شود مستحق تعزیر در قانون مزبور نیست.]

۶. عا؛ ۸، ۲۹۶، ۹۵ - ۵۶/۷/۱۰: [ماده ۴ قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶ شامل دعاوی ای که قبل از تصویب این قانون طرح شده و در جریان رسیدگی است، می‌شود.]

۳. انقضای ۱۵ روز اماره آگاهی است و خلاف آن قابل اثبات نیست مگر در جهل همگانی و جهل با عذر موجه که ناشی از کوتاهی و تقصیر جاهل نباشد.

۴. مهلت مذکور برای ایرانیان مقیم در خارج از کشور نیز مناسب به نظر می‌رسد.
 ماده ۳۵۳. انتشار قوانین باید در روزنامه رسمی به عمل آید.

۱. مقصود از قوانین مصوبات مجلس شورای اسلامی، نتیجه همه پرسی، مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام، آراء وحدت رویه و دیگر مصوباتی است که در حکم قانون است.

ماده ۴. اثر قانون نسبت به آتیه است و قانون نسبت به ماقبل خود اثر ندارد، مگر اینکه در خود قانون مقررات خاصی نسبت به این موضوع اتخاذ شده باشد. (۳)

۱. مصص؛ ۳۳، ۹۵، ۶۸/۱۰/۵: [در خصوص دعاوی که قبلاً راجع به مطالبات بانکها نزد مراجع قضایی مطرح و منجر به صدور حکم شده است و هزینه و متفرعات و جریمه تأخیر تأدیه و جزای تخلف از شرط متعلقه که وصول آن به نفع بانک مورد لحوق حکم واقع نشده است، بانکها می‌توانند تقاضای تصحیح حکم را از مرجع صادرکننده حکم بنمایند و مرجع صادرکننده حکم مکلف است وفق مقررات این قانون رسیدگی و احکام صادره را تصحیح نماید. مقررات این قانون

۷. عا؛ ۸، ۱۱۳-۵۶/۱۱/۲۴: [بند ۹ ماده ۱۴ قانون روابط موجر و مستأجر سال ۱۳۵۶ که مهلت پرداخت اجاره بها از سوی مستأجر را ده روز از تاریخ مطالبه دانسته است، درباره دعای ای که پیش از اجرای قانون و بر مبنای تأخیر سه روزه مستأجر در قانون ۱۳۳۹ اقامه شده است نمی شود.]
۸. عا؛ ۸، ۱۳۶، ۵۲۶-۶۸/۲/۱۹: [حکم باید مطابق قانون حاکم در زمان صدور آن قابل تجدید نظر باشد و به استناد قانونی که بعد از آن به تصویب می رسد نمی توان از حکم سابق تجدید نظر خواست.]
۹. عد؛ ۱۹، ۳۷۶، ۱/۶۱-۶۱/۹/۲۲: [جمله: «حق خاصی ایجاد نمی نماید» در ماده ۵ آیین نامه اجرایی قانون اراضی شهری و ماده ۶ آیین نامه مزبور در ارتباط با ماده ۵ به نظر فقهای شورای نگهبان مخالف با موازین شرعی تشخیص داده شده و هیئت عمومی دیوان عدالت اداری هم مادتين مرقوم را از آن جهت که عطف به ماسبق شده بر خلاف قانون تشخیص می دهد.]
۱۰. اد؛ ۲۶، ۶۱، ۷/۲۰۰۵-۶۰/۵/۱۲: [آراء وحدت رویه قضایی دیوان عالی کشور تأثیری در احکام قطعی دادگاهها که قبلاً صادر شده ندارد.]
۱۱. رجوع کنید به: ماده ۹۵۵ و قانون استفساریه ماده ۹۸۲ قانون مدنی.
۱۲. رجوع کنید به: بند ۷ ماده ۲۷۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸.
۱۳. قوانین تفسیری (قوانین ناظر بر تفسیر قانون سابق)، قانون معاف کننده یا تخفیف دهنده مجازاتها عطف به ماسبق می شوند.
۱۴. برای استثنای قسمت اخیر ماده رجوع کنید به: ماده ۱ قانون روابط موجر و مستأجر ۱۳۶۲.
۱۵. قسمت اول ماده براساس ماده ۲ قانون مدنی فرانسه تنظیم شده است.
- ماده ۵. کلیه سکنه ایران، اعم از اتباع داخله و خارجه، مطیع قوانین ایران خواهند بود، مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد.
۱. عا؛ ۱۸، ۲۲۶، ۳۷-۶۳/۹/۱۹: [نظر به اصل سیزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اینکه به موجب ماده واحده قانون اجازه رعایت احوال شخصیه، ایرانیان غیر شیعه در محاکم مصوب مرداد ۱۳۱۲ نسبت به احوال شخصیه و حقوق ارثیه و وصیت ایرانیان غیر شیعه که مذهب آنان به رسمیت شناخته شده لزوم رعایت قواعد و عادات مسلمة متداوله در مذهب آنان در دادگاهها، جز در مواردی که مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی باشد، تصریح گردیده؛ فلذا دادگاهها در مقام رسیدگی به امور مذکور و همچنین در رسیدگی به درخواست تنفیذ وصیت نامه ملزم به رعایت قواعد و عادات مسلمة در مذهب آنان جز در

مورد مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی بوده...]

۲. نظم عمومی ایجاب می‌کند که کلیه قوانین نسبت به تمام ساکنان کشور اجرا شود مگر آنکه در قوانین ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

۳. این ماده با توجه به قسمت اول ماده ۳ قانون مدنی فرانسه (با تغییراتی) تنظیم شده است، در قانون فرانسه این حکم در حدود قوانین انتظامی و امنیتی است.

ماده ۶. قوانین مربوط به احوال شخصیه، از قبیل نکاح و طلاق و اهلیت اشخاص وارث، در مورد کلیه اتباع ایران ولو اینکه مقیم در خارجه باشند، مجری خواهد بود.^(۴)

۱. اد؛ ۱۶، ۴۲۳، ۷/۳۲۴۱ - ۵۹/۶/۸ :

[س: زن و شوهری ایرانی و یهودی طبق مقررات مذهبی خودشان در خارج از کشور اقدام به طلاق نموده‌اند. آیا کنسولگری دولت جمهوری اسلامی ایران می‌تواند آن را ثبت نماید یا احتیاج به صدور حکم از محاکم دارد؟ ج: نظر به اینکه براساس درخواست طرفین و با رعایت مقررات مربوط به احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه حکم طلاق صادر شده است ثبت بلاشکال می‌باشد و نیازی به صدور حکمی از ناحیه محاکم ایرانی نیست.]

۲. اد؛ ۲۶، ۳۵، ۷/۶۰۹۶ - ۶۱/۱۱/۲۷ :

[س: زن و شوهری در استرالیا تراضی به طلاق نموده و از سفارت جمهوری اسلامی

ایران درخواست انجام آن را دارند. تکلیف سفارت چیست؟ ج: در صورت تراضی زوجین به طلاق و وقوع آن، ثبت آن در دفاتر کنسولی بلاشکال است.]

۳. اد؛ ۱۶، ۴۵۹، ۷/۳۳۹۶ - ۶۲/۸/۷ :

[س: دادگاه سویس حکم طلاق زن و مردی از اتباع ایران را صادر و زوج سابق را محکوم به پرداخت نفقه زوجه و جریمه تا آخر عمر و تنصیف دارایی با زوجه مطلقه نموده است. آیا این حکم از نظر قوانین ایران معتبر و قابل اجراست یا نه؟ ج: در مورد حکم طلاق همراه با حضانت طفل و پرداخت نفقه و جریمه تا آخر و تنصیف دارایی تردید نیست که حکم مذکور با قوانین جاریه ایران مخالف است و چون طبق عهدنامه اقامت منعقد فیما بین دولتین ایران و سویس مورخه ۲۰ آوریل ۱۹۳۴ و ماده ۶ قانون مدنی ایران قوانین مربوط به احوال شخصیه از قبیل نکاح و طلاق در مورد کلیه اتباع ایران ولو اینکه مقیم خارج از کشور باشند مجری است و دولت سویس هم آن را پذیرفته است، لذا چنین حکمی که برخلاف مقررات ایران است قابل تأیید در دادگاههای ایران نیست.]

۴. اد؛ ۲۶، ۴۰۸، ۴۵۰۱، ۶۱/۸/۲۰ :

[حقوق مربوط به احوال شخصیه مشتمل بر مسائل ذیل است: ازدواج، ترتیب اموال بین زوجین، طلاق، افتراق، جهیزه، ابوت، نسب، قبول به فرزندی، اهلیت حقوقی، بلوغ، ولایت

۱. ا.؛ ۲۶، ۳۸۳، ۷/۲۱/۳ - ۶۲/۷/۵ :
 [س: زن و مردی از اتباع ایتالیا براساس آداب مذهبی شیعه ازدواج موقت نموده‌اند آیا این ازدواج از نظر قوانین ایران پذیرفته است یا نه؟ و در صورت پذیرفته شدن مرجع صدور گواهی آن چه مقامی است؟ و در صورت عدم ازدواج آیا می‌توان فرزند آنان را قانونی شناخت؟]

نظریه: نکاح منقطع صحیح و مرجع صدور گواهی آن دفتر رسمی ازدواج و در صورت اختلاف به دادگاه صالح رجوع می‌شود.]

۲. ا.؛ ۲۶، ۴۰۸، ۷/۴۵۰۱ - ۶۱/۸/۲۰ :
 [...] حقوق مربوط به احوال شخصیه مشتمل بر مسائل ذیل است: ازدواج - ترتیب اموال بین زوجین - طلاق - افتراق - جهیزیه - ابوت - نسب - قبول به فرزندی - اهلیت حقوقی - بلوغ - ولایت و قیمومت - حجر - حق وراثت به موجب وصیت‌نامه یا بدون وصیت‌نامه - تصفیه و تقسیم ماترک و یا اموال و به طور عموم کلیه مسائل مربوط به حقوق خانوادگی و کلیه امور مربوط به احوال شخصیه. بنا به مراتب مذکور در فوق وقتی که زن و مرد ایرانی مقیم کشور آلمان توافق در طلاق داشته باشند طبق قوانین ایران مراجعه به دادگاه ضرورت نداشته و می‌توانند به ترتیب دیگری اقدام نمایند و به موجب مقررات قرارداد بین دولتین ایران و آلمان دادگاههای آلمانی

و قیمومت، حجر، حق وراثت به موجب وصیت‌نامه یا بدون وصیت‌نامه، تصفیه و تقسیم ماترک و یا اموال و به طور عموم کلیه مسائل مربوط به حقوق خانوادگی و کلیه امور مربوط به احوال شخصیه...]

۵. مبنای حکم این ماده با قاعده فقهی «الزام» (الزموم بما الزموا علیه انفسهم) نیز قابل توجیه است (القواعد الفقهیه، سیدحسن بجنوردی، ج ۳، قاعده الزام). اجرای مفاد آن برای دادگاههای ایران الزامی است و برای دادگاههای خارجی به عدم مغایرت با نظم عمومی کشور خارجی بستگی دارد.

۶. برای قانون رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه مصوب ۱۳۱۲ رجوع کنید به: ذیل ماده ۷.

۷. رجوع کنید به: قانون رسیدگی به دعاوی مطروحه راجع به احوال شخصیه و تعلیمات دینی ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی مصوب ۱۳۷۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام. (۵)

۸. این ماده با توجه به قسمت اخیر ماده ۳ قانون مدنی فرانسه (با تغییراتی) تنظیم شده است.

ماده ۷. اتباع خارج مقیم در خاک ایران از حیث مسائل مربوط به احوال شخصیه (۶) و اهلیت خود و همچنین از حیث حقوق ارثیه در حدود معاهدات مطیع قوانین و مقررات دولت متبوع خود خواهند بود. (۷)

خارجہ مصوب ۱۳۲۷ مجموعہ سال ۱۳۲۸؛
تصویرنامہ راجع به استملاک اتباع خارجہ
مصوب ۱۳۴۲ و آیین نامہ اجرایی راجع به
استملاک اتباع بیگانه در ایران مصوب
۱۳۴۴؛ تصویرنامہ راجع به چگونگی
استملاک اتباع بیگانه که بدون داشتن پروانه
اقامت دایمی به کشور جمهوری اسلامی ایران
مسافرت می نمایند، مصوب ۱۳۷۴/۹/۱؛
آیین نامہ چگونگی تملک اموال غیر منقول
توسط اتباع خارجی غیر مقیم در جمهوری
اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۹/۱۹.

۵. براساس قسمت دوم ماده ۳ قانون
فرانسه، اموال غیر منقول اگر چه در اختیار
بیگانگان باشد تابع قانون فرانسه است.

ماده ۹. مقررات عهودی که بر طبق قانون
اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده
باشد در حکم قانون است.^(۸)

۱. نگ؛ ۲۹، ۱۴۱، --: [مستفاد از اصل
۱۲۵ قانون اساسی این است که امضای
عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها و... با امضای رئیس
جمهور یا نماینده قانونی اوست و سند
قرارداد با امضای رئیس جمهور یا نماینده
قانونی او رسمیت خواهد یافت.]

۲. نگ؛ ۱۶، ۱۵۸، --: [... قراردادهایی
که برای انجام معامله با شرکتهای خارجی
دارای شخصیت حقوقی منعقد می شود
خودبه خود مشمول اصل ۷۷ قانون اساسی
نبوده یعنی قرارداد بین المللی محسوب

مجاز نیستند مقررات آلمان را به آنها تحمیل
نمایند.]

۳. رجوع کنید به: اصل دوازدهم و
سیزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۴. برای تعریف احوال شخصیه و مفهوم
آن رجوع کنید به: اشخاص و محجورین،
تألیف صفائی و قاسم زاده، ش ۷.

۵. با توجه به محدوده قسمت اول ماده ۳
قانون فرانسه (قوانین انتظامی و امنیتی)، ماده
۷ قانون مدنی از مفهوم ماده ۳ قابل استنباط
است.

ماده ۸. اموال غیر منقوله که اتباع خارجه در
ایران بر طبق عهود تملک کرده یا می کنند از هر
جهت تابع قوانین ایران خواهد بود.

۱. نگ؛ ۱۱، ۶، ۱۶۳۶-۱۳۰۸/۶/۶-۸۸۴.

۱۳۰۸/۶/۹: [در ادوار گذشته مالکیت اتباع
خارجہ و استملاک آنها در مورد اعیان غیر
منقوله منحصر به محل سکونت و تجارت
بوده است.]

۲. رجوع کنید به: مواد ۹۶۷ و ۹۶۶ قانون
مدنی.

۳. درباره تعهدات ناشی از عقود، اسناد و
دعای راجع به اموال غیر منقول واقع در
ایران رجوع کنید به: مواد ۹۶۸، ۹۶۹ و ۹۷۱
قانون مدنی.

۴. رجوع کنید به: قانون راجع به اموال
غیر منقول اتباع خارجی مصوب
۱۳۱۰/۳/۱۶، آیین نامہ استملاک اتباع

مقرر متعهدله حق دارد وجه التزام را که خسارت مقطوع و قراردادی عدم انجام تعهد است از متعهد مطالبه کند و در این حال الزام متعهد به انتقال ملک موردی نخواهد داشت. [۳. ا.؛ ۱۶، ۴۸۹، ۷/۵۳۹۷ - ۶۰/۱۲/۵ :

[اولاً... اساساً ثبت جزء شرایط صحت معامله نیست و عدم ثبت سند هم مبطل معامله انجام شده نخواهد بود و همچنین به موجب ماده ۳۶۵ قانون آیین دادرسی مدنی هرگاه کسی اقرار به امری نماید که دلیل حقانیت طرف است خواستن دلیل دیگری برای ثبوت آن حق لازم نیست. ثانیاً، در مورد املاکی که به ثبت نرسیده و ثبت معامله هم طبق ماده ۴۷ قانون ثبت ضروری نمی باشد اگر اصالت سند عادی در دادگاه محرز شود در واقع عقد بیع و حق مشتری بر مبیع احراز گردیده است...]

۴. گ.؛ ۱۵، ۱۰۲، ۲۱۳ - ۷۳/۴/۷ : [..] ادعای بطلان قرارداد... قابلیت پذیرش ندارد، زیرا صرف نظر از اینکه آیا استعمال عنوانی همچون بیعنامه و قولنامه و بار نمودن آثار و عوارض به هر یک از آنها در مورد نوشته های عادی مستندات دعاوی حاضر صحیح است یا خیر؟ اساساً دادگاه فارغ از عنوانین مذکور، نوشته عادی مذکور را یک قرارداد خصوصی و از مصادیق ماده ۱۰ قانون مدنی می داند. دادگاه معتقد است که در قرارداد مزبور برخلاف ادعای خواهانهای دعاوی اصلی مورد معامله (حداقل به نحو اجمال) معلوم و معین بوده

نمی شود و انعقاد آن نیاز به تصویب مجلس ندارد. [

۳. گ.؛ ۱۱، ۷، ۵۱۶۸ - ۱۳۱۰/۲/۱۵ : [مقررات و عهد بین دول در حکم قانون است. [

ماده ۱۰. قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است.

۱. ص.؛ ۱۱، ۸، ۲۶۷۴ - ۶۸/۹/۲۱ : [به موجب قراردادهای تنظیمی مضبوط در پرونده به تجدید نظر خوانده اجازه داده شده با رعایت شرایط و ضوابط معین تحت نظر مدیریت هتل لاله در یکی از اتاقهای هتل، تابلو نقاشی به مشتریان عرضه کند. قرارداد مزبور با توجه به مفاد آن از شمول قانون روابط موجر و مستأجر خارج و بر طبق ماده ۱۰ قانون مدنی نسبت به طرفین نافذ است. [

۲. ا.؛ ۱۶، ۳۲۷، - - : [اولاً، مقصود از کلیه عقود و معاملات مذکور در مواد ۴۶ و ۴۷ قانون ثبت املاک عقود است که حق عینی نسبت به املاک یا حق مورد نظر ایجاد کند یا تغییری در آن بدهد و قراردادهای موسوم به قولنامه معاملات املاک که برای متعهدله نسبت به ملک حق عینی ایجاد نمی کند بلکه موجد حق ذمی برای او در قبال متعهد است از شمول مواد فوق و ماده ۴۸ قانون ثبت املاک خارج است. ثانیاً، با عدم انجام تعهد حضور در دفترخانه و انتقال رسمی ملک در موعد

است که همانا اعمالی است که واگذار کننده (در قبال انجام تعهداتی از سوی واگذار شونده) تعهد به ایفای آنها نموده است.].

۵. گا؛ ۱، ۳۵۹، ۱۱۱ - ۷۲/۱۰/۱: ...]

قطع نظر از مقررات ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ قانون ثبت، اسناد عادی در رابطه با اموال غیر منقول در حدود ماده ۱۰ قانون مدنی و به عنوان قرارداد برای انتقال اعتبار دارد (مگر در مواردی که در محل، ثبت معاملات الزامی نشده باشد و ملک به ثبت نرسیده باشد) ...].

۶. گا؛ ۱۱، ۷، ۵۰۸ - ۱۳۳۲/۳/۳۱ شعبه ۳: [با تصدیق دادگاه به اینکه خواننده به صحت قرارداد ابرازی خواهان اعتراف کرده و قرارداد نیز طبق ماده ۱۰ قانون مدنی نافذ است در این صورت صدور حکم بر بی حقی خواهان به مستند اینکه قرارداد مزبور ضمن عقد لازم تنظیم نشده و لازم الاجرا نیست غیر موجه است.]

۷. وجوب وفای به عقد («اوفوا بالعقود»، مائده، ۱) ویژه قراردادهای صدر اسلام نیست و ناظر به همه قراردادهاست، (ر.ک.: عروة الوثقی، سید محمد کاظم

طباطبایی، ج ۲، ص ۳۱۵).

۸. یا ایها الذین آمنوا اوفوا بالعقود. قدشتهر عند الفقهاء الاستدلال بهذه الآية الکریمه فی تصحیح العقود و لزومها و به يجعلون الاصل فی کل عقد عرفی و کل ایجاب و قبول اللزوم (عواید الايام، نراقی، ص ۱).

۹. برخی از استادان حقوق با وجود مقررات صلح (مواد ۷۵۴ به بعد ق.م.) ماده ۱۰ قانون مدنی را بی فایده (رهن و صلح، لنگرودی، ص ۱۳۶ به بعد، مبسوط در ترمینولوژی حقوق؛ واژه صلح) و حتی منسوخ به نسخ عملی دانسته اند (مجموعه محشی قانونی مدنی، لنگرودی، پاورقی ص ۱۰) ولی برخی دیگر گفته اند مفاد ماده ۱۰ قانون مدنی عقد صلح را بیهوده نمی کند و عقد صلح نیز ماده ۱۰ را بی فایده نمی گرداند (قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، کاتوزیان، یادداشت ذیل ماده ۱۰).

۱۰. مطابق با ماده ۶ قانون مدنی فرانسه هیچ کس نمی تواند با قراردادهای خصوصی، قوانین مرتبط با نظم عمومی و اخلاق حسنه را مورد تعرض قرار دهد.

یادداشتها

* مصوب ۱۳۰۷ ه. ش با اصلاحات بعدی

۱. ماده ۱. قوانین باید در ظرف ۳ روز از تاریخ توشیح به صحه ملوکانه، منتشر شود (مصوب ۱۳۰۷).
ماده ۱ (اصلاحی ۱۳۶۱/۱۰/۸). مصوبات مجلس شورای اسلامی به رئیس جمهور ابلاغ و رئیس جمهور باید ظرف پنج روز آن را امضا و به دولت ابلاغ نموده و دولت موظف است

ظرف مدت ۴۸ ساعت آن را منتشر نماید.

تبصره (مصوب ۱۳۶۱/۱۰/۸). در صورت استنکاف رئیس‌جمهور از امضا یا ابلاغ به دولت در مهلت مقرر دولت موظف است مصوبه یا نتیجه همه‌پرسی را پس از انقضای مدت مذکور ظرف ۴۸ ساعت منتشر نماید.

۲. قانون مستثنا بودن مصوبات مربوط به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی از موضوع ماده ۲ قانون مدنی مصوب ۷۲/۱۰/۷ مجلس شورای اسلامی:

ماده واحده. [کلیه مصوبات راجع به آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی بلافاصله پس از تصویب نهایی لازم‌الاجراست. این حکم در مورد این ماده واحده نیز مجری خواهد بود] روزنامه رسمی ۱۴۲۲۸ - ۱۳۷۲/۱۰/۱۸.

ماده ۲ مصوب ۱۳۰۷. قوانین در تهران ۱۰ روز پس از انتشار و در ولایات پس از انقضای مدت مزبور به اضافه یک روز برای هر شش فرسخ مسافت تا تهران لازم‌الاجراست مگر اینکه خود قانون ترتیب خاصی برای موقع اجرا مقرر کرده باشد.

۳. ماده ۱۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام: [در مقررات و نظامات دولتی، مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده باشد و هیچ فعل یا ترک فعل را نمی‌توان به عنوان جرم به موجب قانون متأخر مجازات نمود، لیکن اگر بعد از وقوع جرم قانونی وضع شود که مبنی بر تخفیف یا عدم مجازات بوده و یا از جهات دیگر مساعدتر به حال مرتکب باشد، نسبت به جرایم سابق بر وضع آن قانون تا صدور حکم قطعی مؤثر خواهد بود. در صورتی که به موجب قانون سابق حکم قطعی لازم‌الاجرا شده باشد، به ترتیب زیر عمل خواهد شد:

۱. اگر عملی در گذشته جرم بوده به موجب قانون لاحق جرم شناخته نشود در این صورت حکم قطعی اجرا نخواهد شد و اگر در جریان اجرا باشد موقوف‌الاجرا خواهد ماند و در این دو مورد و همچنین در موردی که حکم قبلاً اجرا شده باشد هیچ گونه اثر کیفری بر آن مترتب نخواهد بود. این مقررات در مورد قوانینی که برای مدت معین و موارد خاص وضع گردیده است اعمال نمی‌گردد.

۲. اگر مجازات جرمی به موجب قانون لاحق تخفیف یابد محکوم‌علیه می‌تواند تقاضای تخفیف مجازات تعیین شده را بنماید و در این صورت دادگاه صادرکننده حکم و یا دادگاه جانشین با لحاظ قانون لاحق مجازات قبلی را تخفیف خواهد داد.

۳. اگر مجازات جرمی به موجب قانون لاحق به اقدام تأمینی و تربیتی تبدیل گردد فقط همین اقدامات مورد حکم قرار خواهد گرفت.]

۴. ماده ۳ قانون مجازات اسلامی: قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

۵. ماده واحده - رأی وحدت رویه شماره ۳۷ مورخ ۱۳۶۳/۹/۱۹ هیئت عمومی دیوان عالی کشور عیناً و به شرح ذیل به تصویب رسید: نظر به اصل سیزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اینکه به موجب ماده واحده قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه در محاکم مصوب ۱۳۱۲ نسبت به احوال شخصیه و حقوق ارثیه و وصیت ایرانیان غیر شیعه که مذهب آنان به رسمیت شناخته شده لزوم رعایت قواعد و عادات مسلمة متداوله در مذهب آنان در دادگاهها جز در مواردی که مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی باشد تصریح گردیده فلذا دادگاهها در مقام رسیدگی به امور مذکور و همچنین در رسیدگی به درخواست تنفیذ وصیت نامه ملزم به رعایت قواعد و عادات مسلمة در مذهب آنان جز در مورد مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی بوده و باید احکام خود را بر طبق آن صادر نمایند. این رأی برابر ماده ۴۳ قانون امور حسبی و ماده ۳ از مواد اضافه شده به قانون آیین دادرسی کیفری مصوب مرداد ماه ۱۳۳۷ برای دادگاهها در موارد مشابه لازم‌الاتباع است.

۶. قانون رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه در محاکم مصوب ۱۳۱۲: ماده واحده - نسبت به احوال شخصیه و حقوق ارثیه و وصیت ایرانیان غیر شیعه که مذهب آنان به رسمیت شناخته شده محاکم باید قواعد و عادات مسلمة متداوله در مذهب آنان را جز در مواردی که مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی باشد به طریق ذیل رعایت نمایند:

۱. در مسائل مربوط به نکاح و طلاق عادات و قواعد مسلمة متداوله در مذهبی که شوهر پیرو آن است؛

۲. در مسائل مربوط به ارث و وصیت؛ عادات و قواعد مسلمة متداوله در مذهب متوفی؛

۳. در مسائل مربوط به فرزندخواندگی، عادات و قواعد مسلمة متداوله در مذهبی که پدرخوانده یا مادرخوانده پیرو آن است.

۷. قانون مجازات اسلامی

ماده ۳. قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

۸. اصل ۷۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.»